

ULUSLARARASI TİCARET HUKUKUNDA DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER İNCELEMESİ

Efe DÜNDAR*

Özet

Günümüzün ekonomik yaşamında doğrudan yabancı yatırımların önemi ülkeler ve yatırım yapan şirketler açısından giderek önem kazanmakta uluslararası hukukta bu sürecin içinde kendini geliştirmek suretiyle çıkabilecek uyuşmazlıklar dahilinde çözüm yolları aramakta ve çözüm yolu olmaya çalışmaktadır. Çalışmamızda doğrudan yabancı yatırım ve çok uluslu şirket ilişkisi incelenmekte ve konunun uluslararası tahkim boyutuyla ilişkisi değerlendirilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımları uluslararası standartta korumak ve yapılan yatırımların garanti altına alınabilmesi hususunda MIGA andlaşması ve uluslararası tahkimin doğrudan yabancı yatırım konusunda en etkin kurumlarından olan ICSID kurumunun getirdiği yenilikler tedbirler ve çözüm yolları çalışmamızın içinde yer almakta ve anılan andlaşmaların ve sözleşmelerin kuruluş yapıları amaçları çalışma biçimleri detaylı bir şekilde değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Yatırım, Çok Uluslu Şirket, ICSID, MIGA, Portföy Yatırım

THE REVIEW OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND TRANSNATIONAL COMPANIES IN INTERNATIONAL TRADE LAW

Abstract

In today's economic life, direct foreign investment is gaining importance in terms of countries and the investor countries, so international law is searching the key of the situation to improve herself through possible threats and it strives to be solution. In this paper, the relationship between direct foreign investment and multinational company is analyzed and the relationship between this issue and international arbitration is considered.

* İstanbul Kültür Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Araştırma Görevlisi

MIGA Treatment, about protection of the foreign direct investments in international level and guaranteeing the investments, and the innovations, measures and solutions of ICSID corporation which is one of the most effective corporations of international arbitration about foreign direct investments are in our study and the establishment structure, purposes and works of aforesaid treatments and agreements are reviewed in detail.

Keywords: Foreign Direct Investment, Multilateral Company, International Centre Dettement for Investment Disputes, Multilateral Investment Gurantee Agency, Portfolio Investment

I. Giriş

Doğrudan yabancı yatırımın tarihçesi oldukça eskilere dayanmakta ve sömürge döneminden başlayarak tanım, yatırım konusu ve yatırımcı profilinde değişiklikler göstermektedir. Doğrudan yabancı yatırım son 20 yıldır en etkin faktör olarak çok uluslu şirketlerce yapılmakta ve ülkeler çok uluslu şirketleri kendi ülkelerine çekebilmek için hukuki mevzuat değişiklikleri dahil olmak üzere çeşitli imtiyazlar yaratmaktadır. Uluslararası ticaret hukuku ise doğrudan yabancı yatırımlar dahilinde yatırımcı ve devlet endeksli ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözüme hususunda her geçen gün kendini geliştirerek yeni tedbirler sunmakta ve ön gördüğü bu tedbirleri çeşitli uluslararası sözleşme ve andlaşmalarla güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmamızda öncelikle doğrudan yabancı yatırımı tüm yönleriyle daha iyi inceleyebilmek adına doğrudan yabancı yatırım tarihsel sürecine yer verilmiş, doğrudan yabancı yatırımlar çok uluslu şirketler bazında ve etkisinde değerlendirilmiş son olarak ise uluslararası andlaşmalar dahilinde güncel ticaret hukukunun konu dahilinde uyuşmazlıklar hususunda öngördüğü sözleşme ve andlaşmalar incelenmiştir.

II. Doğrudan Yabancı Yatırım Tarihsel Süreç

Yabancı sermaye yatırımlarının başlangıç tarihi sömürgecilik dönemine kadar uzanmaktadır. Bu dönemde yatırımların emperyalist devletlerden sömürge devletlerine doğru tek yanlı akım paralelinde olduğu ve genelde doğal kaynaklara yatırım yapıldığı bilinmektedir. [1] 1800'li yılların ilk yarısında İngiltere'nin "sömürge" lerinde anavatanda gelişen sanayinin ihtiyaç duyduğu hammaddelerin ve özellikle madenlerin ve petrolün çıkarılması için bu ülkelerdeki girişimleri ise pek çok otorite tarafından yabancı sermaye yatırımlarının başlangıç hamlesi olarak değerlendirilmektedir. [2] İngiliz sermayesinin kolonilerden sonra Güney Amerika'ya yönelmesi ve mevcut bilgilere göre Güney Amerika ülkelerinde ilk yabancı sermaye yatırımlarının 1820 yılında İngilizlerin Buones Aires'de maden ve tarım alanında gerçekleşmesinden sonra İngiliz sermayesi Latin Amerika ülkelerine çokça ilgi göstermiştir. [2] Bu dönemlerde bir emperyalist sistemden diğerine yatırım akışının azımsanamayacak derecede az olması normal karşılanmaktadır. Sömürge hukuk sistemlerinin emperyalist güçlerin hukuk sistemleriyle iç içe geçmesi ve emperyalist sistemin sömürgelere yönelen yatırımlar için mevcut ve yeterli korumayı sağlaması sebebiyle yabancı yatırıma dair bir uluslararası hukuk ihtiyacı ortaya çıkmamıştır. [1]

Tüm bu gelişmeler ışığında 1800'lü yıllarda doğal ve tarımsal kaynaklarla başlayan yabancı sermaye yatırımları günümüze kadar bilgi işlemden nükleer maddelere ve hizmet sektörü yatırımlarına kadar uzanan bir gelişim süreci içinde bulunmuştur. 1800-1890 yılları arasında yün, petrol, mineral, kauçuk, meyve, gibi doğal ve tarımsal kaynaklar üzerinde yoğunlaşan doğrudan yabancı sermaye yatırımları 1891-1940 yılları arasında kimyasal maddeler, ilaç, yiyecek ve motorlu taşıtlar üzerinde gerçekleşmiştir. [3]

2. Dünya Savaşı ve sonrası dönemi ise yabancı sermaye yatırımları için farklı bir boyuta geçildiğinin habercisidir. Bu dönem içerisinde yabancı yatırımların hızlanmasında önderliği ABD yapmıştır. İlk ilgi sahası Kuzey Amerika-Kanada olan ABD Kanada'dan sonra Güney Amerika ülkeleri ile ilgilenmeye başlamış, arkadan Avrupa'ya ve daha sonra Asya'ya yayılmıştır. Bu yayılma politikasına tepkisiz kalamayan Avrupa ülkeleri de yatırım stratejilerini ABD ile paralel boyutta sürdürmüştür. [2]

Sömürgeciliğin sona ermeye başlamasıyla milliyetçi hareketlerden kaynaklanan yabancı sermaye düşmanlığına tanık olunmuş ve bu düşmanlık neticesinde bağımsızlıklarını yeni kazanan ülkelerde yabancı mal varlığının millileştirilmesi eylemleri hızla yayılmaya başlanmış, ortaya çıkan bu milliyetçilik hareketleri bağımsızlıklarını yeni elde etmiş bulunan devletlerin kendi ekonomileri üzerinde yeni bir hegomonya, yeni bir sömürü düzeni, yeni bir otorite zararı istemeleri üzerine yabancı yatırımcı ve yabancı yatırımlara karşı olumsuz bir bakış açısı yaratmıştır.

1980'li yıllardan sonra ise yabancı sermaye yatırımlarında gerek konu gerek hacim itibari ile önemli değişiklikler olmuştur. 1985 yılından sonra turizm, bilgi işlem, otomotiv, telekomünikasyon ve nükleer maddeler, yabancı sermayeyi çeken yatırım konuları haline gelmiştir. [3] Bu dönem yatırım ve yatırımcı kavramlarının yeniden değerlendirildiği yabancı yatırımcıya karşı takınılan olumsuz tavır ve şüphenin, dünya ekonomisinde patlak veren krizler, Doğu blokun yıkılması, şirket birleşmeleri, şirket satın almalarının artması ve ekonominin küreselleşmesi neticesinde yavaş yavaş dağılmaya başladığı dönemdir.

Günümüze kadar geline süreç içerisinde "bağış, kredi" isimleri altında pek çok kere "iyi niyet" gösterileri ile yapılan kaynak transferlerinin peşlerinde getirdikleri "siyasi, askeri, ekonomik" yükün artık tüm ülkelerce anlaşılır olması karşısında sermaye sahibi ülkeler "ülke" olarak piyasadan çekilmek için bu işlemleri "müesseseleştirmeye" karar vermişlerdir ve böylece uluslararası finansman kurumlarının önemi devri başlamıştır. [2]

IMF	Uluslararası Para Fonu
OECD	İktisadi İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı
IFC	Uluslararası Finansman Kurumu
IDA	Uluslararası Kalınma Kurumu

gibi kuruluşlar bu dönemde giderek önem kazanmış ve etkinliklerini arttırmışlardır.

2. Dünya Savaşı sonrası gelişen bu dönem yabancı sermaye yatırımları için yatırım türü olarak da farklılık arz eden bir hâl almıştır. Bu döneme kadar daha çok portföy yatırımları şeklinde gerçekleşen yabancı sermaye yatırımları bu tarihten sonra doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. [3]

Tarihsel süreç içerisinde olumsuz yönden olumlu yöne doğru akış gösteren yabancı yatırımlara karşı bakış açısı çok uluslu şirketlerin de ortaya çıkışı ve ülke ekonomilerine sağladıkları katkı ile diğer tüm yatırım türlerinden daha fazla tercih edilen bir yatırım türü olan “doğrudan yabancı yatırım”ın önemini ortaya çıkarmıştır.

III. Doğrudan Yabancı Yatırımın Tanımı

Bir ülkede bir firmayı satın almak veya yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesini sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini arttırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalar tarafından diğer bir ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, işletmecilik bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımdır. [2]

Doğrudan yabancı yatırımlar ile portföy yatırımları birbirleriyle zaman zaman iç içe geçen ve karıştırılan kavramlardır. Bu iki tür yatırım arasındaki en büyük fark ise vadelerinin farkıdır. [4] Portföy yatırımları bir ülke borsasında işlem gören şirketlerin hisselerinin bir diğer ülke veya ülkelerin kuruluşları tarafından satın alınmasını ifade eder. Doğrudan yabancı yatırım ise bir veya birden fazla uluslararası yatırımcının tamamına sahip olarak veya yerli firmalarla ortaklık halinde gerçekleştirdiği yatırımları olarak tanımlanır. [3]

Bu iki tip yatırım arasındaki farkları ayırt edebilmenin çeşitli yöntemleri vardır:

1. Doğrudan yabancı yatırımın ana özelliği yurt dışında yeni yapılan veya satın alınan mevcut bir üretim tesisinin yönetiminin yabancı şirketin elinde veya denetiminde olmasıdır. Portföy yatırımlarında ise hisse senedi sahibinin işletme yönetimi üzerinde ancak dolaylı bir denetim hakkı bulunmaktadır ve bu hak elinde hisse senedi bulunan yatırımcının yabancı şirket genel kurulunda vereceği oylarla kullanılmaktadır. [5]
2. Doğrudan yabancı yatırım çoğunlukla sermayeyle birlikte öteki faktörleri de içerir. Bunu bir paket olarak değerlendirirsek bu paketin içine döviz, makine ve donatım, teknoloji, iş becerisi ve yönetim bilgileriyle birlikte pazarlama kanalları da yer alabilir. Portföy yatırımları ise bir şirketin hisse senetlerinin yabancılar tarafından satın alınmasından ibarettir. Bu yatırımlarla yabancı ülkeye sadece bir döviz girişi söz konusu olmaktadır. [5]
3. Doğrudan yabancı yatırımlar yatırım yapanların mahiyeti bakımında da portföy yatırımlarından ayrılır. Doğrudan yabancı yatırımlar ağırlıklı olarak çok uluslu şirketler tarafından yapılırken portföy yatırımlarını yapanlar ise finansal kurumlar, kurumsal yatırımcılar yahut doğrudan doğruya bireysel yatırımcılardır. [5]

IV. Çok Uluslu Şirketler

I. Tanım

Çok uluslu işletmeler literatürde tek bir tanım dâhilinde ifade edilmemektedir. Genel olarak yapılan tanımlarda ise çok uluslu işletmeler en az iki ülkede yavru şirket veya şube olarak faaliyet gösteren ve merkezden yönetilen özel veya devlet işletmeleri olarak tanımlanmaktadır. [6]

Ortak özellikleri bakımından değerlendirme yapıldığında ise birden fazla ülkede işlev göstermeleri, merkezi denetim esasına göre yönetilmeleri, bütün şirket bölümleri için birbirine uygun yeknesak bir politika izlenmesi, çeşitli ülkelerdeki yavru şirketlerin işlevlerini kontrol eden teşebbüsler olması öngörülmektedir.

2. Çok Uluslu Şirketlerin Üretim Faaliyetleri

A. Geriye Bağlantılı Üretim Faaliyetleri

Daha çok doğal kaynakları işletmek için kurulurlar. Özelliklerine göre kendi sanayi üretimleri veya dünya pazarları için gerekli hammaddelerin çıkarılması, işlenmesi ve satışı faaliyetinde bulunurlar.

B. İleriye Bağlantılı Üretim Faaliyetleri

Bunlar ya ana şirketin yabancı ülkelerdeki satış faaliyetlerini düzenlemek ya da ana şirketin bulunduğu ülkenin pazarlığının sınırlı olması nedeniyle diğer ülkelerde yatırım yapma zorunluğunda olan şirketlerdir.

C. Yatay Bağlantılı Üretim Faaliyetleri

En yaygın biçimdir. Yatırım yapılan ülkedeki bağlı şirkete sermayeyle birlikte üretim için gerekli teknoloji, teknik yardım ve işgücü transfer edilerek bağlı şirketin ana firmanın üretim stratejisi doğrultusunda üretim yapması sağlanır. Çoğu zaman oligopolistik bir yapıya sahip bulunan ve yatırımlarıyla yabancı ülkelerdeki nisbi olarak düşük maliyetli üretim faktörleri ve pazar olanaklarından yararlanmaya çalışan bu şirketlerin amacı kârlarını dünya ölçeğinde maksimize etmektir. [7]

3. Çok Uluslu Şirketlerin Olumlu Etkileri

Çok uluslu işletmelerin yabancı yatırımlardan beklenen yararları daha elverişli cevap verecek niteliklere sahip olmalarının yanında dünya çapında sahip oldukları satış pazarları sayesinde yatırım yaptıkları ülkelere yurt dışına ihracat olanaklarının da fazla olması, bu işletmelerin gelişmekte olan ülkeler açısından öneminin artmasına yol açmaktadır. [6]

Çok uluslu şirketler ülkenin Pazar ekonomisiyle tanıştırılmasında dinamik bir serbest piyasa atmosferinin teknolojiyle beraber yerleştirilmesinde öncü rol oynamaktadırlar. Getirdikleri sermaye, kullandıkları teknoloji, yeni yönetim modelleri, pazarlama ve üretim yöntemleri birçok yenilik ve gelişime öncülük etmektedir. Gittikleri ülkede ise yerel firmaları rekabet baskısı ve kalite endeksiyle modern teknoloji kullanmaya teşvik etmekte, bu sayede işgücü faydası, geri dönüşü ve kalitesinin arttırılmasını sağlamaktadırlar.

4. Çok Uluslu Şirketlerin Olumsuz Etkileri

Genel olarak sermaye, teknoloji, donanım, ihracat piyasalarına giriş gibi pek çok olanağı yatırım yapılan ülkeye taşıyan çok uluslu şirketler ev sahibi olarak adlandırılan ülkelerde bazı sorunlara yol açabilmektedirler. Bu sorunları incelemek gerekirse

A. Yerel girişimlerin gelişmesi sürecinde ülke içinde bulunan doğrudan yabancı yatırımcının bu girişimleri bir köşeye sıkıştırma ihtimali:

Doğrudan yabancı yatırımların yerel girişimleri köşeye sıkıştırması, bilgi edinmeyi aleyhte kullanarak ürün piyasalarında ve rakip faaliyetlerde yerel firmaların gelişmesini engellemek ya da üretim faktörleri piyasasına yerel firmaların erişimini engellemek yoluyla gerçekleşebilmektedir. [3]

B. Faydaların eşitsiz biçimde dağılması:

Çok uluslu şirketler tarafından piyasa gücünün kötüye kullanılması sonucu ev sahibi hükümetlerin pazarlık etme ve yasal düzenleme yapabilme kapasitelerinin zayıflaması olarak ortaya çıkabilmektedir.

C. Teknolojinin olumsuz boyutu:

Çok uluslu şirketlerin gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferindeki katkıları kabul edilmekle beraber bu tip çabaların ülke menfaatlerine değil de sadece o ülkedeki faaliyetlerin sürdürülmesi amacı güttüğü ve ülkeye yararlı teknolojinin değil, firmaya yararlı teknolojinin transfer edildiği eleştirisi getirilmektedir. [2]

D. Sermaye transferi:

Çok uluslu şirketler özellikle az gelişmiş ve gelişme sürecinde olan ülkelere yaptıkları yabancı sermaye yatırımlarının üstünde bir kâr transferi yaparak getirilerinin üzerinde çıkış değeri ortaya çıkarabilmektedirler. [2]

V. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Çok Uluslu Şirketlere Dair Uluslararası Yatırım Alanındaki Antlaşmalar

A. ICSID Andlaşması

ICSID [8] (International Centre for Settlement of Investment Disputes) (Uluslararası yatırım anlaşmazlıklarının çözüm merkezi) 14 Ekim 1966 yılında yürürlüğe giren “devletler ve diğer devletlerin uyrukları arasındaki yatırım anlaşmazlıklarının çözümü için sözleşme” (Convention on The Settlement of Investment Disputes Between States and Nationals of Other States) esasları çerçevesinde kurulmuştur. [9] Sözleşme, yabancı yatırımlarla ilgili olarak akit devletlerle diğer akit devlet vatandaşları arasındaki uyuşmazlıkların ulusal yasal işlemlere konu olmalarına rağmen bazı durumlarda bunların uluslararası yöntemlerle çözümünün uygun olacağı düşüncesiyle hazırlanmıştır. [10] Esas merkezi Washington’da bulunan Dünya Bankası grubu birbiriyle yakından bağlantılı 5 kuruluşten oluşmaktadır. Bu kuruluşlar, uluslararası imar ve kalkınma bankası (IBRD) , uluslararası kalınma birliği (IDA), uluslararası finans kurumu (IFC), çok taraflı yatırım garanti ajansı (MIGA) ve uluslararası yatırım anlaşmazlıkları çözüm merkezi (ICSID) dir.

Uluslararası yatırım anlaşmazlıklarının çözüm merkezi (ICSID) bu kuruluşlar arasında ayrı bir özelliğe sahiptir. Bu özel konum ICSID’in uluslararası yatırım akışının korunabilmesi için hükümetlerle yabancı özel yatırımcılar arasındaki anlaşmazlıklarda doğrudan başvuru yapılabilecek arabuluculuk ve tahkim imkânları sunan bir kurum, bir oluşum teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır. [11]

Bu merkezin amacı akit devletler ile akit devlet vatandaşları arasındaki yatırım uyuşmazlıklarının uzlaştırılması ve hakemliği için kolaylıklar sağlamaktır. [10] Şu an itibarıyla ICSID'e üye devlet sayısı 158'dir. ICSID Sözleşmesi'ni imzalayan bütün devletler aynı zamanda Dünya Bankası üyesidir. Türkiye, ICSID Sözleşmesi'ni 1988 tarihinde imzalamıştır. [12]

ICSID tahkimine göre bir uyuşmazlığın merkezin yargı sistemine uygun ve bağlı olabilmesi için sözleşmenin 25. maddesinde belirtilen şartların sağlanmış bulunması gerekmektedir. Bu şartlar

1. Taraflar ICSID tahkimini uyuşmazlıklarına uygulamak konusunda yazılı bir anlaşma yapmış durumda olmalıdırlar.
2. Uyuşmazlığı ICSID tahkimine götüren taraflar ve aynı zamanda uyuşmazlığın tarafları akit devlet vatandaşı olmalıdırlar.
3. Tahkime konu uyuşmazlık yatırımdan kaynaklanan hukuki bir uyuşmazlık olmalıdır.

Merkezin uyuşmazlıkların çözümü için öngördüğü usuller arabuluculuk ve hakemliktir. Arabuluculuk istemi üzerine görülecek olan uzlaştırma davası madde 32 – 35 hükümlerine göre yürütülür. Uzlaştırma davasında taraflar arasındaki anlaşmazlıklara her iki tarafça da kabul görecektir koşullarla çözüm getirilmeye çalışılacaktır. [6] Uzlaştırma davasının başarısızlığa uğraması halinde taraflar hakemler veya mahkeme önünde görülecek olan başka bir davada, komisyonun raporuna veya tavsiyelerine dayanamayacakları gibi diğer tarafın uzlaşma davasındaki anlaşma önerilerine be beyanlarına da dayanamazlar [6] (Madde 35). [13]

Hakemlik istemi üzerine görülecek olan davada izlenecek usul ise madde 41 – 47 arası gösterilmiştir. Tarafların kendi aralarında anlaşma sağlaması halinde hakem heyeti uyuşmazlığı tarafların üzerinde anlaşmış olduğu hukuk kuralları çerçevesinde çözüme kavuşturur. Taraflar arasında bu konuda anlaşma yoksa heyet uyuşmazlığa taraf olan devletlerin hukukunun ve uluslararası hukukun uygulanabilir kurallarını uygulayacaktır (Madde 42/1). Heyet hukukun belirsizliği veya boşluğu bir çözüm getirmeyebilir (Madde 42/2).

42 (1) maddenin ikinci paragrafında hukuk seçiminin olmadığı durumda hakemler, uyuşmazlığın esasına ev sahibi devletin hukukunu uluslararası hukuk kuralları ile birlikte uygularken bu hukukun kanunlar ihtilâfi, kuralların da dikkate alacaklardır. Kanunlar ihtilâfi kurallarının bir başka hukuka gönderme yapması durumunda ise, gönderme yapılan hukuk uluslararası hukuk kuralları ile birlikte uygulanacaktır [14] ifadesiyle ICSID herhangi bir karışıklık durumunda yol gösterici amacını taşımaktadır.

ICSID sözleşmesinin 42. Maddesinin ilk paragrafının ilk cümlesinde “ hukuk sistemleri” ifadesi yerine “hukuk kuralları” ifadesinin kullanılması ise ilgi çekici bir yaklaşımdır. Bu sebep itibarıyla genel olarak kabul gören kaniya göre ICSID tahkimine konu olan uyuşmazlıkta taraflar tek bir hukuk sistemini seçmek zorunda değildiler. Farklı durum ve bileşenlere sahip hukuk kurallarını karma olarak seçerek uygulanacak hukuk olarak da tanımlayabilirler.

ICSID hakem heyeti kararlarını diğer ticari hakem kararlarından bağımsız kılan unsuru tanıma ve tenfiz hususunda barındırdığı zorluklardır. [6] Bu konudaki düzenlemeler anlaşmanın 53 – 54 – 55 maddelerinde yer almaktadır.

B. MIGA Andlaşması

MIGA (Multilateral Investment Guarantee Agency) (Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu) 11.10.1985 tarihinde çok taraflı bir sözleşmeyle kurulmuş ve 1988 yılından beri süregelen aktif çalışmalar içerisinde bulunan bir kuruluştur.

MIGA'nın amacı gelişmekte olan ülkelere yabancı yatırımları değişik yollarla teşvik etmektir. MIGA yatırım fırsatları konusunda araştırmalar yapmakta ve bu araştırma sonuçlarını derleyip bilgi olarak yayınlamaktadır. Bu amaçla MIGA gelişmekte olan ülkelerde konferanslar düzenlemek suretiyle bu ülkelerdeki yerel yatırım fırsat ve imkânlarını uluslararası iş dünyasına tanıtmakta, tüm bu işlemleri yaparken ise yatırımcıyı ticaret dışı risklere karşı koruma amacı gütmektedir. [1]

MIGA'nın yönetim organları guvernörler konseyi, direktörler kurulu, başkan ve sekreteryadır. MIGA garantilerinden yararlanacak olan yatırımların kuruluş tarafından belirlenen uygunluk kriterlerini taşıması gerekmektedir. [15] MIGA sözleşmesi yatırımcı konusunda ise oldukça seçici davranıp sadece MIGA üyesi olan devletin vatandaşlığını taşıyan gerçek ve tüzel kişileri "uygun yatırımcı" olarak kabul etmektedir.

MIGA Sözleşmesi ticari olmayan 4 önemli risk tipini kapsamına almaktadır. Kapsama alınan bu risk tipleri:

1. Döviz transferi
2. Kamulaştırma ve eş nitelikli tedbirler
3. Sözleşmenin ihlali
4. Savaş ve sivil kargaşa hâlleridir.

MIGA bir yatırımı garanti ederken kendi riskini de sınırlamaktadır. Bu çerçevede, yatırımın ekonomik sağlamlığı, ev sahibi ülkenin kalınmasına katkısı, ev sahibi ülke kanunları ve mevzuatına uygunluğu gibi hususları göz önünde tuttuğu gibi ev sahibi ülkenin yatırım şartlarını da gözden geçirmektedir. [1]

VI. Sonuç

Yabancı sermaye yatırımları dünya ekonomik tarihinde zaman içinde gelişen ve gerek konu gerekse yatırım biçimi dahilinde farklılıklar gösteren bir süreç geçirmiştir. Yabancı yatırımlar 1800'lü yıllarda emperyalist devletlerden sömürge devletlere doğru bir akım, bir akış yönü gösterirken ileriki yıllarda özellikle 2.dünya savaşı sonrası dönemden başlamak suretiyle 1980 sonrası giderek artan küresel ekonomik rekabet, dünya dahilinde yatırımların yol haritasının sınırlarını yeniden çizmiştir. Yeniden yapılanan bu ekonomik dünya dinamikleri içerisinde çok uluslu şirketlerin önemi ise günden güne artmış ve en çok tercih edilen doğrudan yabancı yatırım çeşidi olmasını sağlamıştır.

Artan bu önem neticesinde yatırım tutarı bazında oldukça büyük meblağlar ile yatırım yapan çok uluslu şirketleri kendi ülkelerine çekebilmek için devletler büyük çabalar harcamakta hatta gerekirse ulusal mevzuatlarında değişiklikler yaparak çok uluslu şirketleri kendi ülkelerine çekebilenin yollarını aramaktadırlar.

Çok uluslu şirketler ise artık yatırım yaparken oldukça seçici davranmakta ve yatırım yapacakları ülkeleri seçme hususunda detaylı ve kapsamlı incelemeler yapmaktadırlar.

Tüm bu yapılan inceleme ve araştırma süreçlerine rağmen zaman zaman yatırımlar dahilinde özellikle tarih boyu devam ettiği gibi kamulaştırma ve millileştirme hususlarında anlaşmazlık ve uyuşmazlıklar baş göstermektedir.

Yatırımın tarafı olan yatırımcı ve devlet pek çok uyuşmazlık davasında karşı karşıya gelmekte ve sorunun çözümü uzun yıllar boyu devam eden davalara konu teşkil edebilmekte her iki taraf da mağduriyetle karşı karşıya kalmaktadır.

Yatırım uyuşmazlıklarının çözümü hususunda tüm dünya devletlerinin henüz üzerinde anlaşma sağladığı bir metin, bir sözleşme bir andlaşma bulunmamakta yatırım uyuşmazlıkları uluslararası tahkim boyutunda çözülmeye çalışılmaktadır. Bu husus dahilinde en önemli kurumda ICSID kurumudur. ICSID uluslararası yatırım akışının korunabilmesi için hükümetlerle yabancı özel yatırımcı arasında başvuru noktasında arabuluculuk ve tahkim imkânları sunmaktadır.

MIGA ise gelişmekte olan ülkelere yabancı yatırımı teşvik etme ve çıkabilecek uyuşmazlıklar neticesinde zarara uğraması muhtemel yatırımlar hususunda koruma sağlamayı amaçlamaktadır.

Yararlanılan Kaynaklar

- [1] Tiryakioğlu, B. (2003) Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması, Dayınlarlı Hukuk Yayınları, s. 8 – 9 – 143 – 144
- [2] Karluk, R. (1979) Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı, Formül Matbaası, s. 30 – 34 – 35 – 56 – 57 – 100
- [3]http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/GA/2003-GA/GA-03-01-01_Dogrudan_Yabancı_Sermaye_Yatirimlari.pdf, Erişim Tarihi: 04.04.2013
- [4] Arıkan, D. (2006) Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Arıkan Basım Dağıtım, s. 11
- [5] Seyidoğlu, H. (2013) Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama Geliştirilmiş, Güzeç Can Yayınları, s. 602 – 603
- [6] Kayıhan, Ş. (1396) Ticaret Hukukunun Küreselleşmesi Bakımından Yabancı Yatırımların Uluslararası Boyutuna Bakış, Prof.Dr. Fahiman Tekil’in Anısına Armağan Yayın, s. 409 – 411 – 415 – 416
- [7] Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyon Raporu, 8. 5 Yıllık Kalkınma Planı (2000) s. 3
- [8] Yılmaz, İ. (2004) Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Tahkim Yoluyla Çözümü ve ICSID, Beta Basım, <https://icsid.worldbank.org/ICSID/Index.jsp>, Erişim Tarihi: 02.05.2013
- [9] Bu sözleşme Washington Sözleşmesi olarak da bilinmektedir
- [10] Çelikel, A. (2012) Günseli Öztekin Gelgel Yabancılar Hukuku, Beta Yayınevi, s. 167 – 168
- [11]http://www.mfa.gov.tr/uluslararasi-yatirim-anlasmazliklarinin-cozum-merkezi-international-centre-for-settlement-of-investment-disputes-icsid_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 06.05.2013
- [12] ICSID Sözleşmesi TBMM tarafından 02.06.1988 tarih ve 19830 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Devletler ve diğer devletlerin vatandaşları arasındaki yatırım uyuşmazlıklarının çözümlenmesi hakkında sözleşmenin uygun bulunduğu dair kanun ile 27.05.1988 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 07.10.1988 tarihinde Bakanlar Kurulunca onaylanmış ve bu anlaşmaya taraf olarak Türkiye yabancı yatırımcılarla çıkabilecek uyuşmazlıkların “uluslararası yatırım uyuşmazlıkları çözüm merkezi” (ICSID) kuralları çerçevesinde uluslararası tahkime götürebileceğini kabul etmiştir. Türkçe metin için bkz. RG 06.12.1988 – 20011
- [13] ICSID Madde 35: Taraflar üzerinde başka bir şekilde anlaşmadığı takdirde arabuluculuk davasındaki anlaşma önerilerine, yöntemine, beyanına, bildirimler görüşlerine dayanarak dava açmaya hak kazanamazlar.
- [14] Öztunç, N (2006) ICSID Tahkiminde Esasa Uygulanacak Hukuk Adlı Yüksek Lisans Tezi, s. 35
- [15] MIGA Sözleşmesi, Madde 12, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/02/20120201-1.htm> , Erişim Tarihi: 06.05.2013

Efe DÜNDAR / e.dundar@iku.edu.tr

Efe Dündar was born on 1 October 1982 in Istanbul. After graduating from Private Saint-Joseph High School in Istanbul, he received his B.A. from Istanbul Kültür University, Faculty of Law. He continued his postgraduate studies in Pharmaceutical Law at the same university, and published his M.A. thesis on Pharmaceutical Law and Legal Liabilities of Pharmaceutical Producers. He has been pursuing his PhD at the Institute of Social Sciences, Department of Private Law at Istanbul Kültür University since 2009, and currently works as a research assistant at the same university.